

SPOŠTOVANJE TELES UMRLIH, KRŠČANSKI POGREB, ŽARNI POKOP IN RAZTROS PEPELA

Pastoralne smernice za krščanski pogreb in žarni pokop

Slovenska škofovska konferenca želi s Pastoralnimi smernicami za krščanski pogreb in žarni pokop ponuditi duhovnikom, pastoralnim delavcem ter vernemu občestvu učinkovit pripomoček, ki jim bo ob veljavnih določilih (KKC, ZCP, obrednik Krščanski pogreb) pomagal pri spremljanju umirajočih, pogrebih in pri oznanjevalnem delu. Smernice ne uvajajo novih določil, temveč le dopolnjujejo že obstoječa ter v primeru posebnih okoliščin prinašajo dodatno razlago, ki bo v pomoč duhovnikom, diakonom in drugim pastoralnim delavcem. Zaradi sekularizacije ter spremenjenih družbenih in kulturnih okoliščin smo slovenski škofje sklenili, da v Cerkvi na Slovenskem spregovorimo o smrti kot o sestavnem delu življenja, o poslavljanju in žalovanju kot o spominjanju na velikonočno skrivnost ter o pokopu telesa kot izročanju pokojnika v Stvarnikov objem. Pastoralne delavce spodbujamo, da že od kateheze otrok dalje staršem in otrokom približajo drugačen pogled na umiranje in smrt, kakor ga ponuja trenutna potrošniška kultura. Telesna smrt je naraven pojav, zato duhovna zakladnica Cerkve prinaša obrede, simbole in besedila, ki ga povezujejo z našim verovanjem, s Kristusovo velikonočno daritvijo. Pogrebno bogoslužje usmerja človeški pogled od končnega k večnemu in nas spodbuja k upanju na večno življenje. Pastoralne smernice za krščanski pogreb in žarni pokop smo slovenski škofje sprejeli na 94. redni seji SŠK, ki je potekala 9. maja 2016 v Celju. Škofje so sprejeli posodobljeno verzijo besedila Pastoralnih smernic za krščanski pogreb in žarni pokop na 114. redni seji SŠK, ki je potekala 7. oktobra 2019 v Novem mestu. msgr. Stanislav Zore predsednik SŠK

Preambula

Vprašanje smrti in pogreba najdražjih se dotika človekovih zelo osebnih čustev, ki so pogosto povezana z nemočjo, žalostjo in strahom. Zato Cerkev od vsega začetka ponuja iz svoje duhovne zakladnice bogato simboliko in bogoslužna besedila, ki so namenjena tolažbi svojcev pokojnika, pa tudi sporočila slovenskih škofij 11/2019 205 občestva vernih. Po simbolih in besedilih, ki nam jih namenja Cerkev, nas Sveti Duh Tolažnik (gr. παρακλητος) usmerja v Kristusovo velikonočno daritev, da bi smrt razumeli v tesni povezanosti z veliko nočjo: kakor je Jezus Kristus trpel in umrl za nas ter tretji dan vstal od mrtvih, tudi mi upamo in verujemo, da se bo naša duša srečala s svojim Stvarnikom in bo naše telo deležno vstajenja. Pogrebno bogoslužje ni samo izročitev telesa rajnega v kraj zadnjega počitka v pričakovanju vstajenja od mrtvih, ampak je namenjeno tudi tolažbi svojcev in krščanske skupnosti ter izraža krščansko upanje v večno življenje. Visok odstotek žarnih pokopov, ki Slovenijo uvršča v sam svetovni vrh (82,9 % upepelitev vseh rajnih v letu 2014), zahteva, da se Cerkev na Slovenskem odzove na prevladujočo kulturo smrti uničenja z novo obliko »evangelizacije smrti«. Ta mora na novo ovrednotiti telo ter smrt povezati s krščanskim velikonočnim oznanilom.

Splošna določila

1. Cerkveno pogrebno opravilo je urejeno s kanoni 1176–1185 Zakonika cerkvenega prava, določili Katekizma Katoliške Cerkve o spoštovanju do mrtvih (2299–2301), pogrebnim obrednikom Krščanski pogreb (prim. Predhodna navodila) in upošteva področno civilno zakonodajo.12

2. Pokop pokojnikovega telesa je za Katoliško Cerkev najprimernejša oblika slovesa od tistih, ki so se ločili od tega sveta in so odšli k Očetu, saj ohranja možnost spomina na pokojnega brata ali sestro in poudarja simbolno povezanost s Kristusovo velikonočno skrivnostjo.

3. Vsak kristjan mora gledati na smrt kot na srečanje z Gospodom; v smrti se namreč na edinstven in najbolj oseben način srečata Bog in človek.

4. Pogrebni obred je za svojce pokojnika posebna veroizpoved, s katero skupaj s krščanskim občestvom izpovedo svojo vero v posmrtno življenje in pričakovanje vstajenja teles poslednji dan.

5. S polaganjem telesa v zemljo na blagoslovljenem pokopališču se na simbolni ravni spominjamo Kristusove velikonočne skrivnosti: trpljenja, smrti, polaganja v grob in vstajenja od mrtvih. Svetopisemska besedila (prim. Mt 27,60.64–66; Mt 28,1.8; Mr 15,46; Mr 16,3.5; Lk 23,53.55; Jn 19,41–42; Jn 12 Prim. Zakon o pokopališki in pogrebni dejavnosti (ZPPDej) iz leta 2016. 20,6) navajajo podobe polaganja telesa v grob, praznega groba in povečanega telesa vstalega Jezusa Kristusa kot dokončno Božjo zmago nad smrtjo, dobrega nad zlom, večnega nad minljivim. Kristjani smo povabljeni, da premišljujemo o velikonočni skrivnosti v povezavi z lastnim telesom, ki je bilo krščeno, maziljeno, je prejelo zakramente in je tempelj Svetega Duha. Telo je v zemeljskem življenju sicer minljivo in podvrženo smrti, vendar je po Kristusovem vzoru namenjeno vstajenju.

6. Telo duhovnika ali škofa je s prejemom zakramenta duhovniškega posvečenja na ontološki način predružačeno, vzeto iz Božjega ljudstva in postavljeno v službo Cerkve, da deli Božje skrivnosti. Obrednik Krščanski pogreb določa drugačno liturgično obliko pogrebnega obreda za diakone, redovnice in redovnike, duhovnike ter škofe, zato mora biti to telo deležno še posebej spoštljivega ravnanja tudi po smrti.

7. Simboli, obredi, kraj in besedila ob pogrebnem slovesu izražajo skrb in spoštovanje, ki ju imamo kristjani do telesa vsakega pokojnika, predvsem pa vero v vstajenje od mrtvih. Bogoslužna znamenja tako pri klasičnem pogrebu kakor pred upepelitvijo naj odsevajo krščansko upanje in vero v posmrtno življenje. Pri obredih naj sodeluje v čim večji meri župnijsko občestvo, da se tudi na tak način izrazi povezanost pokojnika in svojcev z župnijo ter zmanjša možnost dvomljivih zasebnih pobud.

Pogrebni obred in sveta maša za rajne

8. Pogrebni obred in sveta maša za pokojnika se obhajata, kakor je opisano v določilih in navodilih obrednika Krščanski pogreb, ki ga je sprejela Slovenska škofovska konferenca. 13

9. Če pastoralne okoliščine tako narekujejo, se lahko opusti sveta maša za rajnega na dan pogreba, vendar jo je treba obhajati čim prej. Takšne okoliščine so lahko:

a. ko je pri obredu navzočih le nekaj vernikov;

b. ko je udeležba prisotnih na pogrebnem obredu le zunanje in ne versko dejanje;

c. ko je pogrebni obred v dneh, ko ni predvidena sveta maša (veliki četrtek, veliki petek in velika sobota); 13 Prim. slovenski prevod rimskega obrednika, kakor ga je naročil prenoviti

drugi vatikanski cerkveni zbor in ga je razglasil papež Pavel VI. – Krščanski pogreb/Rituale Romanum – Ordo Exsequiarum (1969). 206 sporočila slovenskih škofij 11/2019

č. ko duhovnik tisti dan ne more več maševati zaradi trinacije.

10. Ob sklepu pogrebnega obreda naj se na pokopališču pri grobu spoštuje svetost trenutka in obred sklene v predpisani obliki. Svojo vero v vstajenje lahko izpovemo z molitvijo veroizpovedi ali drugo primerno pesmijo.

Upepelitev telesa pokojnika in žarni pokop

11. Duhovnik, diakon ali drug pastoralni sodelavec, ki spremlja umirajočega in njegove svojce, naj na primeren način predstavi krščanski pomen pokopavanja telesa v grob in pobožno navado, po kateri Cerkev pokopava telesa rajnih (prim. Krščanski obrednik, 25.2).

12. Kdor spremlja umirajočega in njegove svojce, naj se prepriča, da morebitna odločitev o posmrtni upepelitvi telesa ni bila sprejeta iz veri ali krščanskemu nauku nasprotnih razlogov (prim. ZCP kan. 1176, § 3).

13. Kakor določa obrednik Krščanski pogreb, obred pred upepelitvijo opravi duhovnik, diakon ali za to ustrezno usposobljen laik (prim. obrednik Krščanski pogreb, št. 295).

14. Če je duhovnik, diakon ali za to ustrezno usposobljen laik zadržan, naj opravijo kratek obred pred upepelitvijo ob pokojniku (npr. na domu, v bolnišnici ali pred krematorijem) njegovi svojci (prim. obrednik Krščanski pogreb, št. 293.296–304; Kongregacija za nauk vere, Navodilo Ad resurgendum cum Christo o pokopu pokojnih in shranjevanju pepela v primeru kremacije, 4).

15. Če ni razlogov, ki bi nasprotovali krščanskemu nauku, Cerkev po bogoslužnem opravilu za rajne spremlja izbiro kremacije s primernimi liturgičnimi in pastoralnimi navodili ter pri tem posebej skrbi, da bi se izognili vsakemu pohujšanju ali verski brezbriznosti (Kongregacija za nauk vere, Navodilo Ad resurgendum cum Christo o pokopu pokojnih in shranjevanju pepela v primeru kremacije, 4).

16. Pogrebni obred in sveta maša za pokojnika se v primeru žarnega pogreba opravita, kakor je opisano v določilih obrednika Krščanski pogreb. 14

17. Upepelitev ni primerna praksa za redovnico, redovnika, diakona, duhovnika ali škofa. Redovni¹⁴ Prim. slovenski prevod rimskega obrednika, kakor ga je naročil prenoviti drugi vatikanski cerkveni zbor in ga je razglasil papež Pavel VI. – Krščanski pogreb/Rituale Romanum – Ordo Exsequiarum (2006); Mali pogrebni obrednik (2010). ki in redovnice, ki niso prejeli zakramenta svetega reda, ter diakoni so prvi poklicani, da s svojim življenjem in delom pričujejo za vstalega Kristusa. Zaradi zgoraj izpostavljenih vidikov Kristusove velikonočne daritve in vere v vstajenje mrtvih bi bilo lahko njihovo evangeljsko pričevanje v primeru odločitve za upepelitev telesa sporno, za krščansko občestvo pa morda tudi vir pohujšanja. Duhovniki in škofje so z mašniškim posvečenjem prejeli polnost Svetega Duha in ontološko spremembo, v luči katere je njihovo telo predrugačeno in z zakramentom posvečenja izvzeto iz svetne rabe ter postavljeno v službo Cerkve, da deli Božje skrivnosti. Zato je tudi primerno, da so pokopani kot Kristus.

18. Zunaj pokopališča se lahko s soglasjem občinskega organa opravi tudi pokop stanovskih predstavnikov v grobnice verskih skupnosti.¹⁵

Raztros pepela

19. Če se iz tehtnih razlogov izbere kremacija trupla, mora biti pepel pokojnika praviloma shranjen na svetem kraju, torej na pokopališču ali, če je primerno, v cerkvi oziroma na za to s cerkvene strani posebej namenjenem območju (Kongregacija za nauk vere, Navodilo Ad resurgendum cum Christo o pokopu pokojnih in shranjevanju pepela v primeru kremacije, 5).

20. Želja, da bi bil umrli raztresen v morju, gorah, gozdu oziroma na pokopališču, je krščansko nesprejemljiva, saj je v takšnih primerih bolj poudarjena ljubezen do narave, to je želja ostati povezan s tistim, s čimer je bil pokojnik povezan v zemeljskem življenju, kot pa z Bogom in bližnjimi. Pri tem ni prostora za upanje na večno življenje in življenje v Bogu.

21. Raztros pepela izpušča možnost za molitveno spominjanje pokojnika, ki izhaja iz obiskovanja grobov. Kdor nima groba, ne dopušča spomina, zato hitro pride do pozabljanja. To lahko vodi v panteistično in naturalistično ali nihilistično dožemanje življenja in smrti. Če ni določenega kraja pokopa, groba, ne more biti molitve niti spomina, s tem pa se hitreje izbriše sled o obstoju določene osebe. Naslednjim generacijam se tako odvzame vsaka možnost zgodovinskega spomina.

22. Da bi se izognili vsaki obliki panteističnega, naturalističnega ali nihilističnega zmotnega pojmovanja, ni dovoljen raztros pepela v zrak, zemljo, vodo ali na pokopališče kakor tudi pretvorba pepela 15 Zakon o pokopališki in pogrebni dejavnosti (Uradni list RS, št. 62/16), 18. člen, 2. odstavek. sporočila slovenskih škofij 11/2019 207 v spominke, zlatarske izdelke ali druge predmete, saj v teh primerih ne moremo upoštevati higienskih, socialnih ali ekonomskih razlogov, ki bi utemeljevali odločitev za kremacijo (Navodilo Ad resurgendum cum Christo o pokopu pokojnih in shranjevanju pepela v primeru kremacije, 7).

23. Če obstaja utemeljen sum o odločitvi za raztros pepela iz krščanski veri nasprotnih razlogov, se odreče tudi cerkveni obred pred upepelitvijo, kakor to določa pravo (prim. ZCP kan. 1176, § 3; prim. Navodilo Kongregacije za nauk vere o upepelitvi, v: AAS 56 [1964] 822–823; Kongregacija za nauk vere, Navodilo Ad resurgendum cum Christo o pokopu pokojnih in shranjevanju pepela v primeru kremacije, 8).

Posebne oblike pogrebov

24. V primeru pogreba nerojenega ali mrtvorjenega otroka se upošteva določilo v navodilu Kongregacije za nauk vere Donum vitae iz leta 1987, da je treba človeška telesa ali embrije, ki so bili hote ali nehote splavljeni, spoštovati kakor posmrtno ostanke drugih oseb. Pokop in bogoslužno opravilo se obhajata, kakor je opisano v pogrebni obredniku Krščanski pogreb, pri čemer se upoštevajo ustrezne prilagoditve glede na okoliščine.

25. Pogreb nerojenega oziroma mrtvorjenega otroka se vpiše v mrliško knjigo.

26. Pokop ali upepelitev mrtvega ploda se ne glede na njegovo gestacijsko starost lahko opravi na podlagi izrecne želje staršev. Pokop ali upepelitev se opravi na podlagi zdravniškega poročila porodničarja oziroma ginekologa o vzroku smrti.¹⁶

27. V primeru izročitve telesa v znanstvene namene se obhaja pogrebni obred, kakor je predpisan v obredniku Krščanski pogreb, pred samo izročitvijo oziroma izvedbo medicinskih postopkov.

28. Na tržišču so čedalje bolj prisotne krste ali žare, ki omogočajo pokop v posebnih položajih ali izpostavljajo določen vidik posmrtnega življenja (npr. reinkarnacijo, ponovno rojstvo, žare, iz katerih lahko vzkljuje rastlina). Za pogrebno opravilo, med katerim se izvede pokop v drugačnih oblikah, kakor so predpisane (v krsti ali žari), je treba pridobiti dovoljenje krajevnega ordinarija. Predvsem zaradi uvajanja nekaterih komercialnih oblik pogreba je treba paziti, da vsebina krščanskega pogrebnega obreda ni pomešana s panteističnimi, naturalističnimi¹⁶ Zakon o pokopališki in pogrebni dejavnosti (Uradni list RS, št. 62/16), 20. člen. nimi ali novodobskimi (new age) verovanji, ki so v nasprotju s katoliškim naukom.

Kateheza kot pot za novo kulturo življenja

29. V jedru krščanstva je prepričanje, da smo zaradi neumrljivosti duše presežni in večni, kar bi morali poudarjati tudi ob vprašanju upepelitve telesa. Ne nazadnje v veroizpovedi izpovedujemo svojo vero v vstajenje mesa z besedami: »In tretji dan je od mrtvih vstal« ter »In pričakujem vstajenja mrtvih«.

30. Na ustrezen način naj se verniki in svojci umirajočih poučijo o molitvah pri umirajočem ter o molitvah pri pokojniku. Kjer razmere dopuščajo, se to lahko poveže z ovrednotenjem starih običajev bdenja in molitve pri pokojniku.

31. Voditelj pogrebnega opravila naj se nanj skrbno pripravi in v nagovoru navzočim predstavi pomen simbolov in upanja v večno življenje. Prav posebej naj bo pozoren do tistih, ki se ob pogrebu udeležijo bogoslužja, pa niso katoličani ali so oddaljeni od Cerkev; pogrebni obred je za številne prvi ali edini stik z vero in Cerkvijo, zato je pomembno, kako bodo doživeli in razumeli liturgijo. Obenem je to priložnost za nagovor in krščansko oznanilo oddaljenim kristjanom.

32. Duhovniki, redovnice in redovniki, katehistinje in katehisti ter drugi pastoralni delavci naj na primeren način v manjših občestvih, pri redni katehezi oziroma pri bogoslužju pogosto spregovorijo o umiranju in smrti kot naravnem in sestavnem procesu človekovega življenja.

33. V sklopu redne kateheze naj katehiziranci vsaj enkrat letno slišijo razlago psalmov kot posebnih svetih pesmi, ki jih Cerkev uporablja pri pogrebnem obredu, saj izražajo žalost in učinkovito spodbujajo k zaupanju (prim. Krščanski pogreb, 11).

34. Pred praznikom vseh svetih in dnevom spomina na verne rajne naj po župnijah, katoliških ustanovah in društvih potekajo kateheze, nagovori, srečanja ali nedeljske pridige na temo pomena telesa v krščanstvu in o spominjanju rajnih tudi po smrti. Molitev, darovanje svetih maš, obiskovanje pokopališč in udeležba na pogrebu naj ne bodo podrejeni potrošni kulturi materializma ali razkazovanju,¹⁷ ampak naj se osmisli bogata govornica simbolov v povezavi s Kristusovo velikonočno daritvijo in življenjem duše po smrti. ¹⁷ Prim. ZCP kan. 1181. 208 sporočila slovenskih škofij 11/2019

35. Vernike je treba vzgajati k obiskovanju grobov, k redni molitvi za rajne in darovanju svetih maš kot posebnih milostnih trenutkov spominjanja rajnih in njihovega izročanja Bogu.

36. Vernike je treba na primeren način poučiti o pomenu, ki ga ima za verne duše darovanje svetih maš za rajne, da se izognemo popačenemu in izkrivljenemu pojmovanju maše (npr. zakup maše, magični učinki itd.). Svete maše za rajne so starodavna praksa Cerkve, ki verne duše priporoča Božjemu usmiljenju. Po skupni molitvi občestva duše v vicah, ki potrebujejo očiščenje, to lažje dosežejo in so deležne odrešenja.

37. Predstavniki župnij ali škofij naj v sodelovanju z lokalnimi zdravstvenimi ustanovami in tudi s pogrebnimi zavodi ali podjetji gojijo spoštljiv odnos medsebojnega sodelovanja, da bodo pravočasno in dostojno poskrbeli za zakramente umirajočim ter pozneje za ustrezna bogoslužna opravila pri pokojniku. Celotno besedilo s pregledom cerkvene in civilne zakonodaje, viri in razlago je dostopno na spletni strani SŠK (<http://katoliska-cerkev.si/dokumenti-in-publikacije>).